

Смачило В. В., кандидат економічних наук, професор кафедри економіки, Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6153-1564

e-mail: miroslava.valya@ukr.net

Божидай І. І., аспірантка кафедри економіки, Харківський національний університет будівництва та архітектури, м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0003-2227-219X

e-mail: bogiday@ukr.net

Класифікаційна система підприємств агропромислового комплексу

Анотація. Стаття присвячена питанням особливостей класифікації підприємств агропромислового комплексу. Відповідно до встановлених цілей наукового дослідження проведено ґрунтовний аналіз наявних сучасних підходів щодо систем класифікації підприємств АПК та проаналізовано популярні рейтингові списки провідних підприємств галузі. На основі отриманої інформації авторами було визначено загальні критерії класифікації підприємств, що були доповнені та удосконалені з урахуванням специфіки агропромислової галузі України. Результати було узагальнено та представлено графічно. Також сформовано загальний перелік провідних підприємств АПК, що у свою чергу стало основою для обґрунтування кількісних вагомих критеріїв для проведення подальшого аналізу підприємств галузі. Побудовано картограму щільності розміщення активів підприємств за визначеною вибіркою на території України.

Ключові слова: критерії класифікації; підприємства АПК; рейтинг; розміщення активів.

Smachilo Valentina, Ph.D. (Economics), Professor of the Department of Economics, Kharkov National University of Civil Engineering and Architecture, Kharkov, Ukraine

Bogiday Irina, Postgraduate student of the Department of Economics, Kharkov National University of Civil Engineering and Architecture, Kharkov, Ukraine

The Classification System of Enterprises of the Agrarian and Industrial Complex

Abstract. Introduction. The European vector of Ukraine's development opens up new horizons for national producers, but at the same time, competition is significantly increasing. In agro-industrial complexes, there is a need for swift adaptation of its management by means of all available methods and tools in order to maintain a high level of competitiveness of the EU producers of agricultural products. That is why the definition of leading agribusiness enterprises is an important task because it will allow analyzing effective competitive strategies, key factors of success and their indicators.

Purpose. The purpose is to conduct an analysis of the existing classification system of agribusiness enterprises adapted to Ukrainian realities, and to identify key indicators for further grouping of prominent producers of agro-industrial products.

Results. In accordance with the established goals of scientific research, a thorough analysis of existing modern approaches to the classification systems of agribusiness enterprises has been carried out and popular rating lists of leading enterprises of the industry have been analyzed. On the basis of the received information, the authors defined the general criteria for the classification of enterprises, which were supplemented and improved taking into account the specifics of the agro-industrial sector of Ukraine. The results were summarized and presented graphically. Also, the general list of significant agribusiness enterprises has been formed. That, in its turn, became the basis for substantiating quantitative, weighty criteria for further analysis of the industry. According to a definite sample, the density of placement of assets and enterprises in the area of Ukraine was constructed.

Conclusions. The analysis of the criteria of the classification system of enterprises of the agro-industrial complex has made it possible to determine the significant indicators and to form a significant sample of agro-industrial enterprises, which are become the basis for their further formation in homogeneous groups.

Key words: classification criteria; enterprises of the agrarian and industrial complex; rating; placing of assets.

JEL Classification: Q13, Q18.

Постановка проблеми. Європейський вектор розвитку України відкриває нові горизонти для вітчизняних виробників, але разом з тим значно підвищується конкуренція. У підприємств АПК виникає необхідність стрімкого адаптування свого управління за допомогою всіх досяжних методів і засобів для того, щоб втримати високу планку конкурентного рівня виробників сільськогосподарської продукції ЄС. Саме тому визначення провідних підприємств АПК є важливим завданням, бо це дозволить проаналізувати дієві конкурентні стратегії, ключові фактори успіху та їх показники.

Першочерговим завданням для даного дослідження є аналіз наявної класифікаційної системи підприємств АПК, адаптованої до українських реалій, та визначення ключових показників для проведення подальшого групування вагомих виробників агропромислової продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням класифікаційної системи підприємств агропромислової галузі України присвячені роботи таких вітчизняних науковців: В. Андрійчук [1], В. Ніценко [2], І. Яців [3], Т. Яворська [4], О. Гальцова [5], І. Кукса [6] та інші.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є проведення аналізу класифікаційної системи підприємств АПК, визначення кількісних вагомих показників для подальшого аналізу провідних підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для проведення дослідження відповідно до встановлених цілей слід адаптувати та доповнити чинні підходи щодо класифікації, визначити відповідні категоріальні кількісні показники. Задля цього автором було проаналізовано сучасні методи формування рейтингів найбільш ефективних підприємств АПК [7-15].

За даними Державної служби статистики України у 2017 р. на території нашої держави функціонувало понад 50 тис. підприємств в сільському, лісовому та рибному господарствах, в межах країни це 14,8 %; серед них: 18 – великих, 2391 – середніх, 74184 – малі та 68819 мікропідприємств, у тому числі і фізичні особи-підприємці [16]. Даний розподіл базується на балансовій вартості активів, чистому доході від реалізації та кількості зайнятих працівників, розміри показників визначені відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України» [17]. Так, визначаємо ці дані як перший критерій класифікаційної ознаки агропромислових підприємств (рис. 1).

Міжнародним показником для порівняння сільськогосподарських підприємств є розмір їх земельного банку. За таким підходом зіставлені рейтинги Huser [7], Business Views [8], Дело [9], Latifundist [10], Фокус [11] та інші. У світі не існує

практики щодо ефективного управління такими розмірами розораних земель, Україна є піонером у даній сфері. Києво-Могилянська бізнес-школа в рамках обговорення «Вихід українських компаній на нові ринки: виклики та можливості», за участі експертів та фахівців агропромисловості назвали оптимальний розмір земельного банку для України – 30 тис. га [18]. Пропонується формування наступних груп:

- 1) малі – розмір земельного банку до 30 тис. га;
- 2) середні – від 30 тис. га до середнього значення за вибіркою;
- 3) великі – більше середнього розміру земельного банку за вибіркою.

Визначаємо показник розміру земельного банку як другий критерій класифікації підприємств АПК, що наведено на рис. 1.

У світовій практиці визначення найбільш ефективних агрокомпаній ґрунтується на загальноприйнятому показнику – EBITDA на гектар. За даним підходом побудовані рейтинги за версією журналу Forbes [12] та порталу LANDLORD [14]. Показник EBITDA, не встановлений міжнародними стандартами фінансової звітності як обов'язковий, широко використовується для порівняльного аналізу підприємств галузі, у першу чергу, як оцінка фінансового стану та вартості компанії. Він дає змогу порівняти підприємства без впливу обсягів інвестицій, фінансового навантаження за борговими виплатами та режиму оподаткування. Даний показник активно використовують підприємства з високим рівнем інвестицій/реінвестицій та амортизаційним навантаженням для завищення своїх результатів. Пропонуємо за цим показником розширити класифікаційну ознаку для підприємств АПК.

Виробничі потужності також є вагомими показниками градації та оцінки ефективності діяльності агропромислових підприємств: кількість та потужність м'ясокомбінатів, птахофабрик, цукрових, комбікормових, насінневих, шкіряних, олійноекстракційних заводів та ін.; елеваторні потужності; логістика (кількість та технічні характеристики залізничних зерновозів, автопарку та водного транспорту); джерела альтернативної енергії (біогазові станції, сонячні, вітро-, гідро- і електростанції та ін.) тощо. Тому доповнюємо систему класифікацій підприємств АПК четвертою категорією – «Виробничі активи».

Forbse [13] сформував загальний рейтинг провідних підприємств України, спираючись на такі показники як: виторг, прибуток, активи, оціночна вартість та рейтингова оцінка. Визначаємо дану групу показників як наступний критерій класифікації, а саме: «Ефективність діяльності».

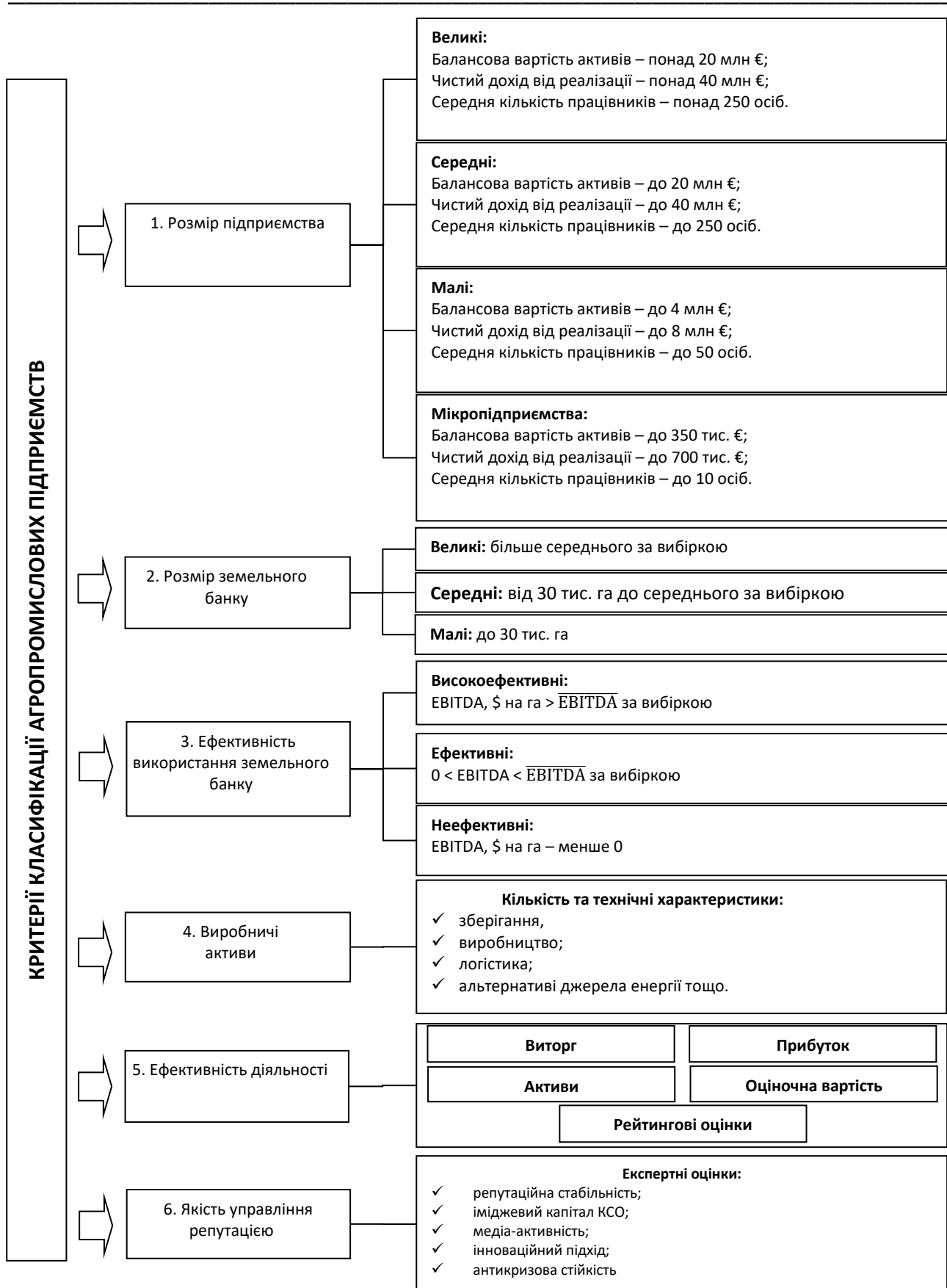

Рисунок 1 – Класифікаційна система підприємств АПК

Джерело: узагальнено, доповнено, адаптовано та побудовано автором

Конкурентоспроможність в умовах репутаційної економіки набуває нового значення, саме тому в Україні створено Національний рейтинг якості управління корпоративною репутацією «Репутаційні активісти». Експерти щорічно в межах програми формують репутаційні рейтинги за різними галузями, в тому числі і серед аграрних компаній за такими показниками як: репутаційна стабільність, іміджевий капітал КСО, медіа-активність, інноваційний підхід, антикризова стійкість та сформований їх середній бал [19]. Схожий підхід висвітлює портал LANDLORD [20]: за допомогою оцінок експертів визначили середній бал у рейтингу репутації та фінансової надійності агрохолдингів. Доповнюємо сформовану систему критеріїв класифікації підприємств АПК останньою групою показників – якість управління.

За результатами проведеного аналізу автором було визначено загальні критерії класифікації підприємств, що були доповнені та удосконалені з урахуванням

специфіки агропромислової галузі України. Узагальнені отримані результати наведені на рис. 1. Саме тому, ґрунтуючись на визначених критеріях класифікації підприємств агропромислової галузі, було сформовано та обґрунтовано доповнити зведений перелік провідних компаній наступними показниками:

Розмір підприємства найбільш повно характеризує показник середньої кількості працівників.

Ефективність використання земельних ресурсів визначає показник EBITDA на гектар.

Опосередковано розмір компанії та її частка ринку характеризує величина виторгу.

Інформацію щодо даних отримано автором з фінансової звітності підприємств та офіційних джерел інформації.

Розміщення активів підприємств АПК по областях України нерівномірне, найбільша концентрація у Харківській та Київській областях (табл. 1).

Таблиця 1 Інтенсивність розміщення активів агропромислових підприємств по областях України

Області	Кількість підприємств в області, од.	Відносне значення, %
Закарпатська, АР Крим, Чернівецька, Запорізька, Одеська, Луганська, Херсонська	1-4	до 10%
Донецька, Рівненська, Волинська, Івано-Франківська, Миколаївська	5-9	від 10% до 20%
Дніпропетровська, Львівська, Кропивницька, Тернопільська, Вінницька, Житомирська, Сумська, Черкаська, Чернігівська, Полтавська, Хмельницька	10-13	від 20% до 30%
Харківська, Київська	понад 13	понад 30%

Джерело: консолідована річна звітність підприємств та їх офіційні інтернет-джерела

Графічно відображено розташування активів підприємств АПК на карті України (рис. 2). Географія активів компаній не рівномірна: земельні ділянки, заводи, фабрики, елеватори, термінали та офісні будівлі розташовані залежно від їх специфіки діяльності, природних та кліматичних умов, управлінських стратегій підприємств. Найвища концентрація спостерігається в центральному регіоні країни.

Найбільшими за територіальним розгалуженням є: агрохолдинг Ukrlandfarming та Державна продовольчо-зернова корпорація України, що охоплюють 22 та 20 областей відповідно.

Залежність між розмірами активів підприємств та їх ефективністю діяльності не відзначена, тому

раціональність широкого географічного охоплення великими агрокомпаніями потребує обґрунтування та вагомих підстав. В цьому аспекті, відмічено, що підприємства, які характеризуються ґрунтовним та комплексним підходом до дослідження конкурентного середовища, показують більш стійкі показники своєї діяльності.

Саме тому необхідне визначення найбільш ефективних підприємств АПК, щоб провести детальний аналіз їх конкурентних стратегій, виокремити ключові фактори успіху та сформулювати, на основі отриманих даних, напрямки подальшого розвитку і шляхи підвищення ефективності діяльності агропромислових підприємств.

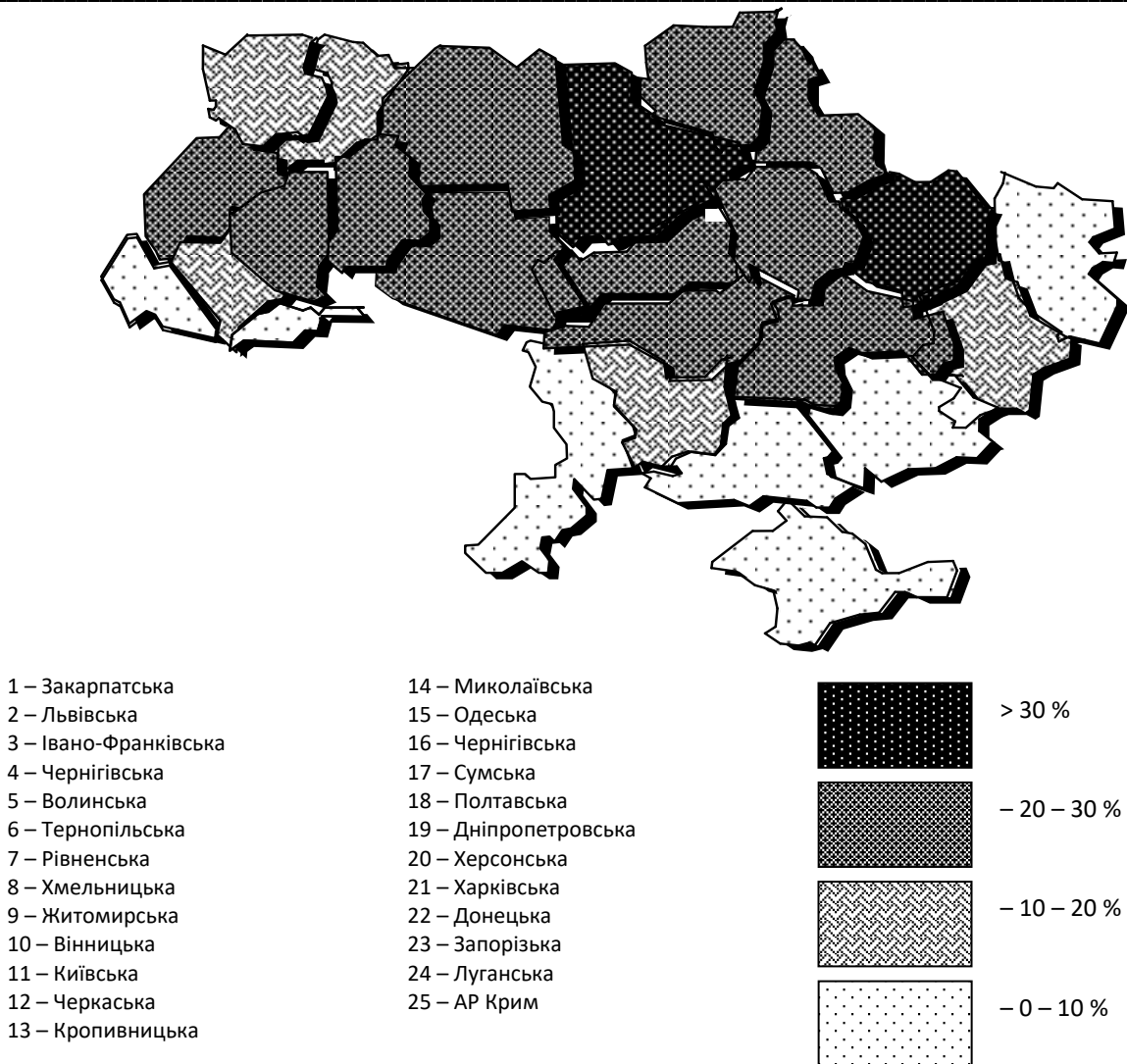

Рисунок 2 – Карта розміщення активів підприємств АПК в Україні

Джерело: побудовано авторами

Висновки. Проведений аналіз критеріїв класифікаційної системи підприємств АПК, визначені значущі кількісні показники, сформований перелік провідних підприємств галузі та відображено географічна щільність їх розташування.

Подальшим напрямом дослідження є формування однорідних груп підприємств у кластери та проведення аналізу для визначення їх оптимальних конкурентних стратегій.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. К. : КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Ніценко В. С. Методологічні підходи до класифікації вертикально-інтегрованих структур в АПК. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки*. 2013. № 7. С. 171-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnaui_ekon_2013_7_26 (дата звернення: 02.12.2018).
3. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія. Львів : Український бестселер, 2013. 427 с.
4. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика : монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2012. 386 с.
5. Гальцова О. Л. Державне регулювання АПК на основі оцінки рівня ресурсного потенціалу : монографія. Запоріжжя, 2010. 308 с.
6. Кукса І. М. Механізм державного регулювання інноваційного розвитку АПК : монографія. ВНЗ "Нац. акад. упр.". Київ : СІК ГРУП УКРАЇНА, 2014. 327 с.
7. Топ-10 самых крупных агрохолдингов Украины URL: https://hyser.com.ua/business_and_finance/88902-88902 (дата звернення: 02.12.2018).
8. Топ-10 агрохолдингов Украины в одной инфографике URL : <https://businessviews.com.ua/ru/business/id/top-10-agroholdingov-ukrainy-v-odnoj-infografike-1151/> (дата звернення: 02.12.2018).

9. Топ-200 агрокомпаний: Как изменился земельный банк агрохолдингов за год. URL: https://delo.ua/business/top-200-agrokompanij-kak-izmenilsja-zemelnij-bank-agroholdingov-309094/?supdated_new=1504693394 (дата звернення: 02.12.2018).
10. Топ 100 латифундистов України URL: <http://latifundist.com/rating/top100#> (дата звернення: 02.12.2018).
11. 20 самых успешных аграриев Украины. Рейтинг Фокуса URL: <https://focus.ua/ratings/235005/> (дата звернення: 02.12.2018).
12. Рейтинг 20 самых эффективных агрокомпаний Украины. Кто больше всех зарабатывает на украинском черноземе? *Forbes Украина*. 2015. №8. URL: <http://forbes.net.ua/magazine/forbes/1399408-rejting-20-samyh-effektivnyh-agrokompanij-ukrainy#20> (дата звернення: 02.12.2018).
13. 200 найбільших компаній. URL: <http://forbes.net.ua/ua/ratings/3> (дата звернення: 02.12.2018).
14. Топ-16 найефективніших рослинницьких компаній URL: <http://landlord.ua/top-16-nayefektivnishih-roslinnitskih-kompaniy/> (дата звернення: 02.12.2018).
15. 10 агропромислових компаній, які заробили більше за інших URL: <http://landlord.ua/10-agropromislovih-kompaniy-yaki-zarobili-bilshе-za-inshih/> (дата звернення: 02.12.2018).
16. Державна Служба Статистики України URL: <https://ukrstat.org/uk> (дата звернення: 02.12.2018).
17. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України» від 16.07.1999 р. № 996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/> (дата звернення: 02.12.2018).
18. Києво-Могилянська бізнес-школа «Вихід українських компаній на нові ринки: виклики та можливості. URL: <https://kmbs.ua/events> (дата звернення: 02.12.2018).
19. Рейтинг качества управления корпоративной репутацией «Репутационные АКТИВИсты». Результаты. 2018. URL: <http://repativ.com.ua/ru/results> (дата звернення: 02.12.2018).
20. Рейтинг репутации и финансовой надежности агрохолдингов URL: https://landlord.ua/rejtingi/reiting_reputacii-i-finansovoiy-nadezhnosti-agroholdingov/ (дата звернення: 02.12.2018).

References:

1. Andrijchuk, V. Gh. (2013). *Ekonomika pidpryemstv aghropromyslovogho kompleksu* [Economy of enterprises of the agro-industrial complex]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Nicenko, V. S. (2013). Methodological approaches to the classification of vertically integrated structures in the agroindustrial complex. *Bulletin of Kharkiv National Agrarian University named after. V. V. Dokuchaev: Economic sciences*, 7, 171-180. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2013_7_26 [in Ukrainian].
3. Jaciv, I. B. (2013). *Konkurentospromozhnistj siljsjokghospodarsjkykh pidpryemstv* [Competitiveness of agricultural enterprises]. Lviv: Ukrainsjkiy bestseller [in Ukrainian].
4. Javorsjka, T. I. (2012) *Malyj biznes u siljsjkomu ghospodarstvi: teorija i praktyka* [Small Business in Agriculture: Theory and Practice]. Kyiv: NNC IAE [in Ukrainian].
5. Ghaljcova, O. L. (2010). *Derzhavne rehuljuvannja APK na osnovi ocinky rivnja resursnogho potencialu* [State regulation of agroindustrial complex on the basis of assessment of the level of resource potential]. Zaporizhzhja [in Ukrainian].
6. Kuksa, I. M. (2014). *Mekhanizm derzhavnogho rehuljuvannja innovacijnogho rozvytku APK* [The mechanism of state regulation of innovation development of the agroindustrial complex]. Kyiv: SIK GhRUP UKRAJINA [in Ukrainian].
7. Top 10 largest agroholdings in Ukraine. (2016). Retrieved from https://hyser.com.ua/business_and_finance/88902-88902 [in Russ.].
8. Top 10 agroholdings of Ukraine in one infographics. (2016). Retrieved from <https://businessviews.com.ua/ru/business/id/top-10-agroholdingov-ukrainy-v-odnoj-infografike-1151/> [in Russ.].
9. Top 200 agro companies: How has the land bank of agroholdings changed during the year (2015). Retrieved from https://delo.ua/business/top-200-agrokompanij-kak-izmenilsja-zemelnij-bank-agroholdingov-309094/?supdated_new=1504693394 [in Russ.].
10. Top 100 latifundists of Ukraine (2014). Retrieved from <https://latifundist.com/rating/top100#232> [in Russ.].
11. The 20 most successful farmers in Ukraine. The Focus rating (2012). Retrieved from <https://focus.ua/ratings/235005/> [in Russ.].
12. Rating of the 20 most efficient agricultural companies in Ukraine. Who earns the most on Ukrainian black soil? (2015). Retrieved from <http://forbes.net.ua/magazine/forbes/1399408-rejting-20-samyh-effektivnyh-agrokompanij-ukrainy#20> [in Russ.].
13. 200 largest companies (2015). Retrieved from <http://forbes.net.ua/ua/ratings/3> [in Russ.].
14. Top 16 of the most successful crop company (2018). Retrieved from <http://landlord.ua/top-16-nayefektivnishih-roslinnitskih-kompaniy/> [in Ukrainian].
15. 10 agribusiness companies that earn more than others (2017). Retrieved from: <http://landlord.ua/10-agropromislovih-kompaniy-yaki-zarobili-bilshе-za-inshih/>
16. State Statistics Service of Ukraine (2018). Retrieved from <https://ukrstat.org/uk> [in Ukrainian].
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999). On Accounting and Financial Reporting of Ukraine (Act. 996, July 16). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/> [in Ukrainian].
18. Kyiv Mohyla Business School (2017). The Exit of Ukrainian Companies in New Markets: Challenges and Opportunities. Retrieved from <https://kmbs.ua/events> [in Ukrainian].
19. Corporate reputation management quality rating “Reputational ACTIVists” (2018). Results. Retrieved from: <http://repativ.com.ua/ru/results> [in Russ.].
20. Rating of reputation and financial reliability of agroholdings (2016). Retrieved from https://landlord.ua/rejtingi/reiting_reputacii-i-finansovoiy-nadezhnosti-agroholdingov/ [in Russ.].

